

ABSTRAKTI

Jarmo Saarti

Epäaiheenmukaiset aspektit fiktiivisen aineiston sisällönkuvailussa ja tiedonjärjestämisessä

Yhteystiedot: Jarmo Saarti, Itä-Suomen yliopiston kirjasto, jarmo.saarti@uef.fi.

Dokumenttien sisällönkuvailussa aiheenmukainen asiasanoitus on muodostanut erään keskeisistä tiedonjärjestämisen välineistä (Suominen & Saarti & Tuomi 2009). Konkreettisesti tämä on näyttäytynyt korttiluetteloiden aikana aiheenmukaisina luetteloina, joiden avulla tiedonhakijat ovat voineet löytää jonkin aiheenmukaisia teoksia. Tämä logiikka on siirtynyt kirjastojärjestelmiin ja muihin tietoteknisesti toteutettuihin tiedonhakuympäristöihin, jossa ne näyttäytyvät asiasana-hakemistoina (subject headings index). Tällainen sisällönkuvailu liittyy ajattelutapaan, jossa teoksella katsotaan olevan enemmän tai vähemmän määriteltävissä oleva aihe (topic), joka on kuvattavissa asiasanalla.

Fiktiivisen aineiston kohdalla voidaan topikaalisuuden idea kyseenalaistaa ainakin silloin, jos aiheenmukaisuudeksi määritellään vain ja ainoastaan dokumentin asiasisältö. Fiktiivisen aineiston tiedonhaussa ja sisällönkuvailussa onkin eritelty äärimuotoina kaksi toisistaan täysin erilaista tiedontarvetta: 1) tarve etsiä teoksia aiheenmukaisesti (esim. matkakertomuksia paikasta A, psykologisia romaaneita sairastumisesta tai elämäkertaromaaneita henkilöstä X) ja 2) etsiä hyvää lukemista, hyviä elokuvia, hyvää musiikkia (Saarti & Hypén 2010). Ensimmäisen kategorian tiedontarve palautuu samantyyppiseen tarpeeseen kuin tietokirjallisuuden etsimisessä on kyse, jälkimmäinen poikkeaa siitä täysin ja vaatii todennäköisesti toisenlaisia tiedonjärjestämisen välineitä käyttöönsä.

Sekä topikaalisuuden että relevanssin käsiteanalyysi on tuottanut informaatiotutkimuksessa näkemyksen näiden käsitteiden monimuotoisuudesta ja käyttöyhteyksiin riippuvuudesta (ks. esim. Saracevic 1975 ja Borlund 2003). Erityisesti tämä korostuu fiktiivisten aineistojen kohdalla, joiden käyttötarkoitus on korostetusti epämääräinen – teoksia voidaan lukea sananmukaisesti vain huviksi ja teoksen arvon määrittely sen tietosisällön oikeellisuuden mukaan osoittaa usein vain arvioijan täydellistä väärinymmärrystä kohteestaan (fiktiivisten aineistojen topikaalisuuden analysoinnista ks. Pejtersen & Austin 1983; Nielsen 1997 sekä Saarti 1999).

Fiktiivisten aineistojen topikaalisuuden aste vaihtelee eri lajien ja lajin sisäisten alalajien välillä. Vahvasti topikaalisissa lajeissa – esimerkiksi romaani, näytelmä ja elokuva – voidaan tämän vuoksi hyödyntää usein myös perinteisiä asiasanastoja ja tesauksia. Peruserona tällöin on, että fakta muuttuu fiktioksi: romaanin kuvaama Helsinki on lähtökohtaisesti fiktiivinen Helsinki ja tämä tulee tiedonhakija ottaa huomioon, jos hän käyttää romaania matkaoppaana. Heikosti topikaalisissa lajeissa – esimerkiksi lyriikka, musiikki – perinteisten sisällönkuvailun välineiden käytettävyys on heikkoa tai jopa harhaanjohtavaa.

Edellä mainittu toinen fiktiivisiin aineistoihin liittyvä tarve ei palaudu tiedolliseen intressiin ihmisten informaation hankinnassa vaan se on ominaista fiktiiviselle kokemiselle. Sen voi määrittellä esteettiseksi intressiksi (Saarti 2002). Tässä esteettisellä intressillä tarkoitetaan laajasti sitä tapaa lähestyä dokumentteja, jossa teoksen tietosisältö ei ole keskeisin relevanssin määrittelyn perusta vaan teoksen kokeminen fiktiivisenä, elämyksellisenä. Tällöin teoksen mahdollistaman kokemuksen hakeminen muodostaa myös keskeisen intressin dokumenttien haussa. Esteettisyyttä tässä ei rajata vain nk. korkeakulttuuriseen dokumenttiavaruuteen vaan se sisältää kaiken fiktiivisen dokumenttien julkaisemisen ja käytön alueen, olipa tavoitteena viihtyminen virkistäytymis- tai sivistymismielessä.

Sisällönkuvailun kannalta esteettinen intressi on haasteellista, koska se ei helposti palaudu objektiivisiin, määriteltävissä oleviin suureisiin tai määreisiin, joilla teosten kuvailu onnistuisi. Lisäksi määrittely riippuu aina tulkitsijasta ja tulkitsijan taustayhteisöstä: salapoliisiromaanit voivat olla jollekin tuomittavaa viihdettä, toisen harrastajayhteisön mielestä lajityyppi sisältää taiteellisesti korkeatasoisia teoksia.

Esityksessä analysoidaan käsitteellisesti esteettisen ja kokemuksellisen intressin kuvailutyyppejä fiktiivisten dokumenttien kuvailujärjestelmissä. Tavoitteena on luoda alustava käsittevälineistö, jonka avulla voidaan tehdä empiirinen analyysi käytetyistä sisällönkuvailun välineistä ja niiden soveltamisesta.

Lähteet

Borlund, Pia (2003). The concept of relevance in IR. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 54(10):913-925.

Nielsen, Hans Jørn (1997). The nature of fiction and its significance for classification and indexing. *Information Services & Use*, 17(2-3):171-182.

Pejtersen, Annelise Mark & Austin, Jutta (1983). Fiction retrieval : experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria : part 1. *Journal of Documentation*, 39(4):230-246.

Saarti, Jarmo & Hypén, Kaisa (2010). From thesaurus to ontology: the development of the Kaunokki, Finnish fiction thesaurus. *The Indexer*, 28(2):50-59.

Saarti, Jarmo (1999b). Fiction indexing and the development of fiction thesauri. *Journal of Librarianship and Information Science*, 31(2):85-92.

Saarti, Jarmo (2002). The Analysis of the Information Process of Fiction: a Holistic Approach to Information Processing. In: *Challenges in Knowledge Representation and Organization for the 21st Century: Integration of Knowledge across Boundaries: Proceedings of the Seventh International ISKO Conference 10-13 July 2002, Granada, Spain*. Ed. María J. López-Huertas. (Advances in Knowledge Organization, vol. 8.) Würzburg, Ergon. P. 74-79.

Saracevic, Tefko (1975). Relevance: A Review of and a framework for the thinking on the notion in information science. *Journal of the American Society for Information Science*, 26(6):321-343.

Suominen, Vesa & Saarti, Jarmo & Tuomi, Pirjo (2009). *Bibliografinen valvonta: johdatus luetteloinnin ja sisällönkuvailun menetelmiin*. Helsinki BTJ Kustannus.